

УДК 378.14:81'243

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пилипенко Є.О.

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

У статті досліджується готовність студентів до самоосвітньої діяльності як елемент їх професійно-педагогічної культури. Автором визначаються педагогічні умови формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, готовність до самоосвітньої діяльності, професійне самовдосконалення, самовиховання, професійно-педагогічна культура.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Пилипенко Е.О.

В статье исследуется готовность студентов к самообразовательной деятельности как элемент их профессионально-педагогической культуры. Автором определяются педагогические условия формирования готовности студентов к самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: самообразование, готовность к самообразовательной деятельности, профессиональное самосовершенствование, самовоспитание, профессионально-педагогическая культура.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF GENERATING STUDENTS' AVAILABILITY TO SELF-EDUCATION

E.Pylypenko

The availability of students to self-education as a component of their professional-pedagogical culture is examined. The structure of the availability of students to self-education is given and analyzed. The conditions generated by teacher in order to form the students' availability to self-education are determined.

Key words: self-education, availability to self-education, professional self-improvement, professional-pedagogical culture.

Актуальність проблеми. Сучасний світ переживає новий виток свого розвитку, характерною ознакою якого є процес глобалізації. Суспільство стрімко перетворюється на суспільство знань та технологій, в якому проблема безперервної освіти стає однією з найбільш пріоритетних. Важливість неперервного розвитку та самовдосконалення особистостей громадян і педагогічних працівників (як фахівців, що є відповідальними за формування нового покоління) підкреслюється у багатьох документах. Серед них – Доповідь Міжнародної комісії з освіти для XXI століття, представлена ЮНЕСКО у 1996 р. «Освіта: потаємний скарб»; Матеріали Другого міжнародного конгресу з технічної та професійної освіти «Професійна освіта в XXI столітті», що відбувся в Кореї у 1995 році; Національна доктрина розвитку освіти України тощо. У світлі всіх міжнародних документів, присвячених окресленій проблемі, стрижнем безперервної освіти визнається самоосвітня робота особистості

У той же час, навчальний процес у вищому навчальному закладі все ще проходить за інерцією радянського етапу історії нашої країни. Дії студентів як суб'єктів навчання обмежуються невмінням організувати власну самостійну пізнавальну діяльність. Всі ці проблеми призводять до того, що прийоми та методи самоосвітньої роботи набуваються студентами стихійно, а готовності до самоосвітньої діяльності досягають одиниці.

Метою нашої статті є дослідження готовності студентів до самоосвітньої діяльності як елементу їх професійно-педагогічної культури. Визначення педагогічних умов формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану досліджуваної проблеми в науковій літературі дозволив виявити неоднозначність підходів дослідників до поняття «самоосвіти» (А.Я. Айзенберг, В.П. Бондаренко, А.К. Громцева, В.С. Ільїн, Г.М. Коджаспірова, Л.С. Колесник, М.Г. Кузьміна, Н.І. Підкасистий, Б.Ф. Райський, І.А. Редковець,

М.Н. Скаткін, В.О. Сластьонін, Є.І. Щукліна, В. Оконь та інші). Існуючі відмінності розглянутих нами тлумачень можна пояснити тим, що дослідники користувалися різними теоріями та науковими підходами, що призвело до диференціації результатів їх творчих пошуків.

Так, А.Я. Айзенберг дотримується думки, що самоосвіта – систематична і цілеспрямована пізнавальна діяльність особистості, обумовлена громадськими та особистісними потребами [1]. М.Г. Кузьміна робить акцент на цілеспрямованості та внутрішній мотивації процесу самоосвіти [2]. Б.Ф. Райський пише про те, що окреслена діяльність здійснюється за ініціативою самої особистості [3]. В. Оконь зазначає, що в самоосвіті цілі, зміст, умови та засоби визначає сам суб'єкт [4].

Є.І. Щукліна пов'язує самоосвіту з процедурами саморефлексії, самооцінки, самоідентифікації та відзначає її добровільний характер [5, с. 141].

Самоосвіта як педагогічна категорія пов'язана з процесами професійного та особистісного самовдосконалення й розвитку.

Професійний розвиток (або професіоналізація) вчителя відбувається протягом усієї його кар'єри, проходячи через певні етапи розвитку. У перспективі часу професійний розвиток вчителя характеризується оволодінням високим рівнем професійно-педагогічної культури (В.О. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв), наявність якої а ргіогі передбачає активність педагога із професійного та особистісного самовдосконалення, що реалізується двома шляхами: свідомим самовихованням та добровільною, планомірною самоосвітою.

У дослідженнях деяких авторів (Є.Б. Гармаш, Т.В. Іванової, Т.Ф. Рязанової та інші) педагогічна культура представляється як інтегративна якість особистості педагога-професіонала, умова та передумова ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності викладача *та умова професійного самовдосконалення*.

Наявність відповідного рівня професійної культури у фахівця характеризується насамперед розвиненою професійною самосвідомістю, стійкими ціннісними орієнтаціями, розвиненою рефлексією, творчою активністю та активністю особистості із самовдосконалення та самоформування: тобто самовиховною та самоосвітньою діяльністю.

У широкому розумінні самовиховання розуміється як процес самовдосконалення особистості (Л.І. Рувинський, О.І. Кочетов, І.В. Андрєєв, О.Г. Ковальов, та інші) та показник культурного розвитку людини (І.А. Донцов, О.С. Газман, І.Ф. Ісаєв, П.Н. Осипов, В.С. Безрукова та інші). Самовиховна робота використовується як засіб досягнення окреслених в контексті прагнення до самореалізації власного життєвого шляху – цілей.

Самовиховання як діяльність і як процес реалізується методами, серед яких деякі дослідники (Н.Г. Ничкало, Л.І. Рувинський) виділяють і *самоосвіту* як *метод самовиховання*.

Дотримуючись точки зору, згідно якої самовиховання розуміється як суб'єктивний процес самозміни особистості, саморегуляції з метою самовдосконалення, *процес самоосвітньої діяльності* особистості ми розуміємо як похідний та в той же час паралельний процесу самовиховання, його логічне продовження. Професійно-педагогічна культура, представлена сукупністю елементів особистісного та практичного змісту, є фундаментом, з якого беруть початок, на якому реалізуються та живляться процеси самоосвіти й самовиховання.

Отже, резюмуючи, ми даємо таке визначення поняттю самоосвіта – це складна багатокomпонентна діяльність на добровільних засадах, яка відбувається за наявності розвиненої самосвідомості та відповідного рівня культури особистості, метою і результатом якої є розширення світогляду, поповнення знань, посилення почуття власної гідності, формування пізнавальних інтересів та потреб, професійне та особистісне самовдосконалення тощо.

Самоосвіта – частина процесу самовдосконалення особистості фахівця, логічне продовження та один з методів самовиховної роботи.

Успішність здійснення самоосвітньої діяльності особистістю визначається готовністю самої особистості до самоосвіти.

У словниках слово «готовність» має різні значення. В. Даль (2001) визначає готовність – як стан чи властивість готової до дій людини. У словнику С.І. Ожегова (1996) під готовністю розуміється стан, при якому людина все зробила, готова до чого-небудь. У Великому енциклопедичному словнику (М.-СПб., 1998) готовність характеризується як підготовленість до чого-небудь, здатність щось зробити. Можемо зро-

бити висновок, що готовність – це особливий стан людини, що характеризує її здатність та мобілізованість на виконання певної роботи.

Звернімося до розгляду такого поняття, як готовність до самоосвіти.

Г.М. Коджаспірова розуміє під готовністю до самоосвіти інтеграцію таких компонентів: когнітивного, мотиваційного, процесуального, організаційного, морально-вольового [6]. Г.Н. Серіков пише про комплексну характеристику, до складу якої входять: емоційно-особистісний апарат, особистісні знання, вміння працювати з джерелами інформації, організаційно-управлінські вміння [7]. М.І. Дьяченко та Л.О. Кандилович вважають, що готовність – це «настрій» особистості на виконання професійної діяльності та якість особистості.

Узагальнюючи, ми робимо висновок, що готовність до самоосвіти – це складна особистісна властивість, яка має певну структуру, є елементом професійно-педагогічної культури та фактором, який впливає на ефективність та вміння організувати самоосвітню роботу. Оскільки професійна готовність – цілісне утворення, це означає, що її формування відбувається також цілісно.

Таким чином, ми визначаємо такі структурні компоненти готовності до самоосвітньої діяльності:

- аксіологічний компонент – передбачає наявність професійно-педагогічної культури, перетворення цінностей професії в ціннісні орієнтації особистості та установки на самовдосконалення; розвиток професійної спрямованості та мислення;

- емоційно-мотиваційний компонент. Наявність цього компоненту передбачає розвиненість мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до самоосвіти та самовдосконалення; розвиток потреби і мотивації до самозміни;

- морально-вольовий компонент містить комплекс необхідних якостей особистості, які формують виховною роботою, що переходить у самовиховання. Сюди належать морально-вольові якості, професійна Я-концепція, самооцінка, рефлексія;

- змістовний компонент містить сукупність загальноосвітніх, психолого-педагогічних та предметних знань, в тому числі знань про сутність, методи і форми самовдосконалення;

- операційно-процесуальний компонент передбачає сформованість умінь та навичок, володіння якими передбачає ступінь сформованості самої діяльності (тобто самоосвіти).

Готовність до самоосвітньої діяльності – цілісне поняття, формування якого в рамках навчально-виховного процесу потребує забезпечення спеціальних педагогічних умов. Провівши аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем формування готовності до самоосвітньої діяльності та факторів, які його визначають, (А.К. Маркова, В.Т. Саврасов, Г.М. Коджаспірова, Н.Д. Іванова, І.Л. Наумченко, Б.Ф. Райський та інші) в своєму дослідженні ми виділили такі педагогічні умови формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності:

- зміна вектору навчального процесу з боку навчання студентів за традиційними методами як пасивних накопичувачів знань, в бік виховання самостійних особистостей, які усвідомлюють свої обов'язки як активних суб'єктів навчання, вміють та відчують потребу у професійному та особистісному самовдосконаленні на шляху самореалізації (досягнення успіху). Ця умова забезпечується використанням ідей гуманістичної педагогіки та суб'єкт-суб'єктного підходу;

- забезпечення засвоєння професійно-педагогічної культури та формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів на самовдосконалення (формування ціннісних орієнтацій, професійної самосвідомості, Я-концепції, морально-вольових якостей);

- організація, заохочення та моніторинг самовиховної діяльності студентів;

- забезпечення формування в студентів знань, умінь та навичок самоосвітньої діяльності. Моніторинг самоосвітньої діяльності студентів викладачами в атмосфері дружелюбності та співпраці;

- формування пізнавальних інтересів та потреб (створення інтелектуального фону навчання, використання ситуацій успіху, застосування проблемного навчання та методу кейсів);

- використання засобів колективу, який сприяє зростанню позитивного ставлення до самовдосконалення.

Підсумовуючи, готовність студента до самоосвіти – складна багатоконпонентна особистісна властивість, наявність якої є показником

професійно-педагогічної культури та здатності виконувати самоосвітню діяльність ефективно. Формування готовності студентів до самоосвіти відбувається шляхом забезпечення внутрішніх і зовнішніх умов, як-то: спеціального педагогічного керівництва та наявності професійно-педагогічної культури, яка є фундаментом процесів самоосвіти й самовиховання.

Таким чином, в ході статті нами було досліджено поняття готовності студентів до самоосвітньої діяльності як елементу їх професійно-педагогічної культури. Визначено педагогічні умови формування готовності студентів до самоосвітньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзенберг А.Я. Научно технический прогресс. – М.: Высшая школа, 1973. – 48 с.
2. Кузьмина М.Г. К вопросу о понятии «самообразование» // В сб. Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград: ВГПИ, 1976., С. 15-18.
3. Райский Б.Ф., Скаткин М.Н. Руководство самообразованием школьников. М: Просвещение, 1983. – 116 с.
4. Оконь О.В. Введение в общую дидактику /пер. с польского. М.: Высшая школа, 1990. – 382 с.
5. Шуклина Е.А. Технологии самообразования: социологический аспект. – М.: Обществ, науки и современность. № 5. 1999. – С. 140-151.
6. Коджаспирова Г.М. Культура профессионального самообразования педагога. – М.: Наука и жизнь, 2000. – 246 с.
7. Сериков Г.Н. Образование: аспекты системного отражения. Курган: Из-во Зауралье. 1997. – 464 с.